

Recension av Stephen Kotkins *Stalin: Paradoxes of Power 1878-1928*

Fred Williams

Från *World Socialist Web Site*, 1-4 juni 2015

Stephen Kotkin

I november 2014 gav Penguin Press ut första delen av en planerad biografi i tre band: *Stalin: Paradoxes of Power, 1878-1928* [Maktens paradoxer] av Stephen Kotkin, professor vid Princeton University. Många tidigare recensioner har öst lovord över detta ytterst bristfälliga arbete. Det fanns till och med bland finalisterna om årets Pulitzer Prize för biografier. Det är dock långt ifrån något bidrag till förståelse av de första 50 åren av Stalins liv. Kotkin har åstadkommit ett mångordigt och illa skrivet verk där han återanvänder många av de anti-kommunistiska eller stalinistiska lögnerna från kalla krigets dagar, plus några han själv tillfogat. Han har därmed bidragit till de försök som pågått sedan 1991 att förfalska sovjetisk historia och skapa ett nytt, helt igenom reaktionärt, synsätt.

Det ämne Kotkin tagit sig an är komplext och svårgripbart. Många författare har försökt reda ut gåtan Stalin och Kotkins bok är ytterligare en på ett område där det råder trängsel. Faktum är att utgivningen av Stalinbiografier på sistone varit häpnadsväckande ymnigt. Av över 3 000 texter på ett stort antal språk har drygt 2 200 biografier i olika utgåvor publicerats sedan Sovjetunionens upplösning 1991. Biografier på engelska (över 1 000) är fler än på alla andra språk, där ryska inte kommer långt efter. Antalet tidskriftsartiklar har också varit omfattande. En bibliografisk genomgång publicerad 2007 uppger att 1 700 artiklar hade publicerats 2005 bara på engelska.¹

Detta enorma antal böcker och artiklar avspeglar den eviga fascinationen med och frågetecknen kring Stalins liv. I början av 1920-talet såg denne rätt okände bolsjevik ut att komma från ingenstans för att få allt större politisk makt. Han skulle till sist avlägsna rivaler som otvivel-

¹ David R Egan & Melinda A Egan, *Joseph Stalin. An Annotated Bibliography of English Language Periodical Literature to 2005*, Lanham, MD, Scarecrow Press, 2007.

aktigt vara både mer populära, dugliga och principfasta än han. Tjugo år efter revolutionen utlöste han den stora terrorn då den stora majoriteten av dem som lett Oktoberrevolutionen eliminerades. Stalin fängslade, torterade och avrättade personer som varit hans partikamrater under tiden före revolutionen och i början av Sovjetepoken.

Trots enorma politiska blundrar – feltolkning av den ekonomiska utvecklingen i Sovjetunionen, en politik som ledde till kolossala nederlag i Storbritannien, Kina, Tyskland, Spanien och på andra ställen, en våghalsig kollektiviseringskampanj som ledde till en förödande hungersnöd 1932-33, decimeringen av ledningen för Röda armén genom utrensning av tiotusentals officerare just när andra världskriget stod för dörren, den oreda inom hela arbetarrörelsen som Stalin-Hitler-pakten 1939 orsakade – kunde Stalin behålla makten ända fram till sin död 1953. Under hans styre avkrävdes det sovjetiska folket enorma uppoffringar: 27 miljoner döda bara i kampen mot Hitler. Efter nästan 25 år av absolut makt lämnade Stalin Sovjetunionen i förkrympt tillstånd och landet skulle aldrig återhämta sig från de katastrofala följderna – ekonomiskt, politiskt och kulturellt – av hans politik.

Denne diktators extraordinära bana väcker många komplicerade frågor. Hur kunde en sådan man komma till makten? Hur påverkades han av makten? Och hur kom han, med Trotskij's ord, att bli ”revolutionens dödgrävare”?

När Trotskij tog upp dessa frågor i sin oavslutade biografi om Stalin² kunde han sätta in Stalins roll i en teoretiskt avancerad framställning av Oktoberrevolutionen. Han var i stånd att identifiera och förklara den samhälleliga basen för Stalins makt: den växande sovjetbyråkrati som skulle komma att dominera parti- och statsapparat.

Kotkin däremot saknar all teoretisk klarsyn om Oktoberrevolutionen och de komplexa frågor sovjetregimen stod inför i början. Kotkins egen politiska uppfattning³ märks allt för ofta genom den ohämmade subjektivism han tar sig an ämnet med. I hela boken hånar han Marx, Lenin och framför allt Trotskij. I stället går han beslutsamt in för att utkora Stalin till konsekvent marxist och Lenins egentlige arvtagare.

Det är inte första gången Kotkin har påstått att marxismen nått sitt främsta uttryck i Stalins person. I sitt tidigare främsta arbete, *Magnetic Mountain: Stalinism as a Civilization* (1995) upphöjer Kotkin Stalin (och stalinismen) till inget mindre än Upplysningstidens höjdpunkt!

I sin nya bok spårar Kotkin Stalins väg mot makten och tycks ofta förbryllad av ”paradoxerna” hos den person han skriver om, oavsett om det gäller de mer allmänna geopolitiska frågor som ledde till Oktoberrevolutionen och dess efterdyningar, eller Stalins egna karak-

² När Trotskij i augusti 1940 blev mördad av Stalins agent Ramón Mercader hade han bara hunnit färdigställa sju av tolv planerade kapitel i sin Stalinbiografi. Stycken och notapparaten till de återstående kapitlen sammanställdes av Charles Malamuth för den översättning till engelska, som utgavs 1941 av Harper Brothers.

³ Kotkin är en öppen motståndare till marxismen, som han ofta reducerar till en vulgär karikatyr. För en bild av hans åsikter, jfr de verk han rekommenderar i en artikel i *Foreign Affairs* 2009.

[Red. tillägg: Bland de böcker som Kotkin rekommenderar i sin *Foreign Affairs*-artikel ([What to Read on Communism](#)), kan nämnas (de svenska titlarna anges när sådana finns):

Aleksandr Solzjenitsyn, *Gulagarkipelagen* (1974-76)

Richard Crossman (red), [Vi trodde på kommunismen](#) (1950)

Miklós Haraszti, *The Velvet Prison: Artists Under State Socialism*. (1987)

Hannah Arendt, *Totalitarismens ursprung* (2016)

Leonard Schapiro, *Totalitarianism* (1972)

Jung Chang & Jon Halliday, *Mao – Den sanna historien* (2007). För recensioner av denna bok, se Gregor Benton och Lin Chun (red): [Var Mao verkligen ett monster? \(utdrag\)](#) och [Kritiserad Maobomb](#) av Göran Leijonhufvud – där finns även länkar till andra recensioner.

Det lär inte vara så svårt att begripa vilken karaktär dessa böcker har, även för den som inte läst någon av dem. Därmed torde det också vara uppenbart att Kotkin inte har särskilt mycket till övers för socialism.]

tärsdrag. När Kotkin nått fram till slutet på detta första band har han åstadkommit en Stalin som utgör ”en kuslig blandning av nitisk marxistisk övertygelse och stormaktsambitioner, av sociopatiska tendenser och exceptionell flit och beslutsamhet [sid. xi]. Han är också ”överkänslig, en dubbelnatur och en otäck provokatör” [sid. 513]; han ”letade desperat efter falska argument och visade sig vara en lättretlig intellektuell översittare” [524]; efter att ha segrat var han ”missunnsam, full av självömkan, harm och offermentalitet”. [591] ”Stalins illvilja var synbar” [719] och till sist riktar Kotkin ljuset på ”Stalins extrema hämndlystnad”. [723] Kotkin får sedan bråttom att tillägga, kanske för att väga upp vad som riskerar att bli ett alltför negativt porträtt av hans av paradoxer späckade hjälte, att ”han också kunde koppla på sin charm och visade sig vara en lojal arbetsgivare gentemot dem som befann sig ’under hans vingar’.” [465]

Kotkin är övertygad om att Stalins intellektuella styrka varit djupt underskattad av de flesta som skrivit hans biografi. Men samtidigt undergrävs hans tes av de belägg han lyfter fram. Samtidigt som Kotkin om och om igen försöker bevisa att Stalin var en betydande marxistisk teoretiker skriver han: ”Få känner till att han plagierat stora delar av sin ’Anarkism eller socialism?’ (1906-07) av den bortgångne Giorgi Teliya. Och i *Leninismens grunder* plagierade han *Lenins Revolutionsdoktrin* av Filipp Ksenofontov, som då ännu var i livet.” [544] I motsats till andra ledande marxister, som tillbringade första världskriget med att analysera Andra internationalens sammanbrott och det första imperialistiska krigets utbrott, ”lämnade den som skulle bli allas läromästare inga som helst tankespår om kriget efter sig, inte ens i dagboksform”. [550] Och ändå kommer Kotkin med det absurda påståendet att ”Stalin besegrade Trotskij på det område där georgiern uppfattades som mest sårbar, men där han skulle visa sig stark – ideologin”. [591] Kotkin upphöjer Stalins teori om att bygga socialism i ett land till en höjdpunkt i mänskligt tänkande. Trotskijns teori om den permanenta revolutionen, som korrekt skildrade drivkrafterna för de ryska revolutionerna (1905 och 1917) och var ett uttryck för såväl Lenins som Trotskijns internationalism förbigås med tystnad. Åtskilliga historiker har i olika sammanhang visat att Stalins reaktionära nationalistiska perspektiv är oförenligt med marxismen, men dem struntar Kotkin obekymrat i.

Egentligen vilar Kotkins bevis för Stalins marxism på upprepning av tveksamma formuleringar: ”Stalins djupdykning i marxismen” [427], ”Stalin återkom gång på gång till hörnstenarna i Lenins arbeten. Det avgörande med honom var att han såg på omvärlden via marxismen” [462], ”Klart är att han var marinerad i kommunistisk ideologi” [470], ”Som den trogne lärjunge till Lenin han ville vara framstod Stalin 1924-25 både som ideolog (’kapitalet’, ’bourgeoisin’, ’imperialismen’) och som embryot till en geostrategisk tänkare”. [532] I detta sammanhang visar Kotkin sitt stora missnöje med en av de mest auktoritativa historikerna om Sovjetunionen, E H Carr: ”Carr, exempelvis, betecknade felaktigt Stalins marxism som ’helt ytlig’.” [855] Trots goda försök åstadkommer Kotkin inte mycket för att vederlägga Carrs omdöme.

Innan vi övergår till några av de mest flagranta exemplen på historieförfalskning i Kotkins bok måste några kommentarer göras om bokens struktur, användningen (eller missbruket) av källmaterial och författarens litterära stil.

Struktur, källor och stil

Av bokens 950 sidor utgör själva texten 739 sidor och notförteckningen 122 sidor. Källförteckningen är på 52 sidor och det finns ett tämligen omfattande index på 35 sidor. Vid en offentlig föreläsning i höstas sade Kotkin att han arbetat i elva år med det första bandet och plöjt igenom en stor mängd nytt arkivmaterial och originaldokument, där han hämtat mycket från tidigare publicerade verk. Och det finns också cirka 4 000 fotnoter satta i irriterande liten stil i slutet av första bandet. Bara antalet fotnoter har fått många recensenter att prisa Kotkins

”enorma forskningsinsats” [Serge Schmemmann i *New York Times*], ”häpnadsväckande historiska forskningsarbete” [Jay Elwes i tidskriften *Prospect*], ”oerhörd förteckning över historiska personligheter” [Edward Wilson i *The Independent*] och ”omfattande samling material, utgivet eller i arkivform, som han tagit del av” [Martin Miller].

Recensenterna borde ha varit mer återhållsamma i sin entusiasm. Om man tar itu med det mödosamma arbetet att kontrollera Kotkins notapparater visar det sig snabbt att ett förvånansvärt stort antal innehåller felaktigheter, feltolkningar och ogrundade påståenden. Alltför ofta får Kotkin datum om bakfoten, anger felaktiga kvantiteter och anför fel sidnummer. Så småningom fick denne recensent ge upp försöken att räkna antalet tveksamma citat. Det finns mycket ovidkommande som inte borde ha tagits med: Kotkin skildrar ”grottmötet” 1923 mellan Zinovjev, Bucharin och några till i Kislovodsk, men är det verkligen nödvändigt för läsaren att få veta att ”Rysslandshistorikern vid Harvard, Richard Pipes, råkade födas i Polen dagen efter mötet i grottan (11 juli)?” [not 204, sid. 827] Vidare vimlar det av tryckfel och felaktiga transkriberingar, vilket är ovanligt för ett så ansett förlag (Penguin Press). Den sortens slapphet, samt Kotkins ohöljt tendentiösa sätt att närma sig sitt ämne tyder på att syftet med boken varit politiskt och inte akademiskt.

I en sällsynt stund av uppriktighet verkar Kotkin medge att materialet blev för mycket för honom. ”Denna bok är ... baserad på omfattande studier av både scannat och mikrofilm material samt publicerade primärkällor i dokumentform, som beträffande Stalinepoken expanderat till något som nästan är omöjligt för en enskild människa att ta sig igenom.” [xii]

Med tanke på att bibliografin omfattar cirka 3 000 böcker och artiklar är denne recensents slutsats att Kotkin heller inte klarat av att arbeta sig igenom dem och verkligen ta till sig innehållet i dem. I några fall är misslyckandet uppenbart: trots att 35 arbeten av Trotskij finns i källförteckningen är det sällan som Kotkin citerar något betydelsefullt stycke ur Trotskij's texter och han uppvisar liten eller ingen alls kunskap om vad Trotskij verkligen hade för uppfattningar i olika frågor. Och till och med den bibliografiska förteckningen innehåller fel: Kotkins anger att 21 band av Trotskij's *Sotjinenija* [Verk] gavs ut i Sovjetunionen på 1920-talet. I själva verket gavs 12 band ut innan Stalin 1927 satte stopp för hela projektet. Det är ytterst tveksamt om Kotkin läst ens en bråkdel av de texter av Trotskij som finns i bibliografin. I varje fall visar han inte att han förstått något av dem.

Det hela blir inte mycket bättre med de tunga dokumentsamlingarna ur tidigare stängda sovjetiska arkiv, som publicerats under de senaste 20 åren. Kotkin lånar friskt ur Viktor Danilovs *Tragediia sovetskoj derevni* [Den sovjetiska landsbygdens tragedi] i fem band, framför allt ur den första delen [maj 1927 – november 1929, 880 sidor]. Han hänvisar också till de fem banden *Kak Iomali NEP* [Hur NEP krossades. Stenografiska protokoll från VKP(b), Centralkommitténs plenum, 1928-1929], där varje band innehåller 500-700 sidor material. För de tio sidor han ägnar åt Sjachty-rättegången 1928 kan han stödja sig på *Sjachtinskii process 1928* i två band [1088 respektive 976 sidor]. Emellanåt söker sig Kotkin till tiobandsserien ”*Soversjennosekretno*”: *Lubianka-Stalinu o polozjenii v strand (1922-1934)* [”Toppheimligt”: Lubianka till Stalin om tillståndet i nationen (1922-1934)]. Det finns också ett band med A M Plechanovs 527-sidiga kommentar till 134 dokument i *VTjK-OGPU v goda novoi ekonomitjeskoi politiki 1921-1928* [Tjekan och OGPU under åren med den Nya Ekonomiska politiken 1921-1928]. För en omsorgsfull historiker innehåller de banden oerhörda rikedomar. För en historiker som väljer ut arkivmaterial avsedda att passa en i förväg bestämd slutsats finns risk för att stycken slits ur sitt sammanhang och missbrukas, vilket också ibland kallas ”att plocka russinen ur kakan”. Dessvärre gör sig Kotkin skyldig till just detta, vilket vi kommer att visa nedan. Men först ytterligare något om källorna.

Detta är absolut inget nydanande arbete, utan baserat på flera andra viktiga verk. Som Kotkin själv medger: ”Det är svårt att föreställa sig vad del 1 av detta verk skulle ha liknat om det inte fått luta sig mot Alexander Ostrovskijs samvetsgranna arbete om den unge Stalin” *Kto stola za spinoi Stalina* [Vem stod bakom Stalins rygg] (xii) I nedåtgående ordning är de mest citerade historikerna följande: Dimitrij Volkogonov (ryss och författare till biografier under perestrojkan om Stalin, Lenin och Trotskij), E H Carr (som Kotkin ofta försöker tillrättavisa och om vilken han vid ett tillfälle säger: ”Han misstog sig oerhört och för evigt”. [739]) Valentin Sacharov (en ärkestalinistisk historiker vid Moskvauniversitetet – utan denne skulle många av Kotkins argument helt falla ihop). Den högerinriktade professorn vid Harvard, Richard Pipes (som Kotkin behandlar med något som liknar vördnad). Isaac Deutscher (författare till stora biografier om både Trotskij och Stalin och som Kotkin motvilligt citerar). Robert Tucker (Kotkins tidigare mentor vid Princeton, men vars psyko-historiska porträtt av Stalin han ofta ifrågasätter). Den tidigare nämnde Ostrovskij, Simon Sebag Montefiore (en journalist/historiker vars *Den unge Stalin* till och med Kotkin medger ”kan läsas som en roman”. [741] Alexander Rabinowitch (föremål för Kotkins irritation: ”Otroligt nog hävdar Rabinowitch (åter) att diktaturen var något som påtvingades Lenin och bolsjevikerna.” [not 4, sid. 804]. Samt många andra.

Betecknande är att några framstående historiker antingen sällan blir omnämnda eller helt ignorerade. Moshé Lewin har skrivit två verk utan motstycke, *Russian Peasants and Soviet Power* samt *Lenins sista strid*, men det finns bara 21 hänvisningar till hans arbeten. Vad beträffar den andra boken är skälet uppenbart: Lewins bok demolerar de argument som Valentin Sacharov anfört i ”*Polititjeskoe zavesjtjanie*” *Lenina* [Lenins ”politiska testamente”] där Moskvaprofessorn hävdar att flera av Lenins sista diktamina, brev och artiklar var förfalskade. Kotkin omsluter helhjärtat denna teori i sitt försök att bevisa att Lenin helt enkelt inte kunde ha lerat sig med Trotskij mot Stalin under de sista månaderna av sitt politiska liv.

Eftersom Kotkin fullt ut godtar Sacharovs ogenerat pro-stalinistiska arbete blir det först oklart varför han inte tagit med minsta hänvisning till N I Kaptjenkos viktiga arbete i två band, *Polititjeskaia biografija Stalina* [Politisk biografi om Stalin, 2004]. Trots Kaptjenkos förmanliga behandling av Stalin och relativt kritiska syn på Trotskij slår han ändå otvetydigt fast: ”Utan att gå in på detaljer eller nyanser måste jag konstatera att de dokument forskarna förfogar över och vittnesmål från ett oerhört stort antal personer inte ger minsta grund för att ifrågasätta den ovedersägliga existensen av Lenins politiska testamente”. [638] Det finns mer att säga om detta ämne senare.

Den mest iögonfallande missen i Kotkins bok är att han fullständigt ignorerar Vadim Rogovins sju band *Fanns det ett alternativ [till stalinismen]*? I sitt oöverträffade arbete tog sig Rogovin an uppgiften att detaljerat gå igenom stridsfrågorna och kampen inom bolsjevikpartiet mellan 1923 och 1940. Han visar där att det i varje fråga fanns betydande opposition mot den framväxande stalinistiska regimen. Oavsett Kotkins egna politiska uppfattningar borde han, om han vore en samvetsgrann historiker, känna sig tvungen att hänvisa till detta betydelsefulla verk om den första sovjetperioden och påvisa var han anser att Rogovins bedömning missar målet. Att bara ignorera honom är oacceptabelt utifrån seriös historisk forskning och tyder åter på att Kotkin har en politisk och ideologisk agenda och inte någon vetenskaplig. Kotkin kan inte göra gällande att han inte känner till Rogovins texter: han citerar ofta Donald Rayfields *Stalin's Hangmen* (2004). I källhänvisningarna till sitt arbete framhåller Rayfield fyra av Rogovins arbeten som ”Källor som jag står i stor tacksamhetskuld till”. [495-496]

Den sista källa som sällan omnämns är Stephen Cohens Bucharin-biografi från 1973. Orsaken till att Kotkin bara hänvisar sex gånger till sin tidigare kollega vid Princeton är något av ett mysterium. Skulle en jämförelse mellan Stalin och Bucharin förminska den förre? Eftersom

Bucharin spelade en viktig roll både som bundsförvant och senare som motståndare till Stalin hade man väntat sig en mer seriös behandling av denna viktiga person i Kotkins bok.

Kotkins stil

Även om några enstaka påstått motsatsen är Kotkin en dålig författare. En del av hans formuleringar drar ett löjets skimmer över sig: ”Lenin klamrade sig fast vid kejsarens Tyskland likt någon klamrar sig fast vid ett skepp med slagsida.” [sid. 284] ”Här kom eurekaögonblicket: uppifrån och ned, och mitt emellan också, hade det revolutionära klasskrigets idéer och praktik skapat Sovjetstaten”. [291] ”Det var annat än de visslingar och svordomar Stalin utsatts för fem år tidigare i Tiflis, då han fått lämna en mötessal med huvudet mellan benen”. [600] ”Stalin hade kämpat på Tristess- och Myggfronten – dvs i årtal hade han dväljts som politisk flykting i de än frusna än upptöade träskmarkerna längst i norr.” [949] ”Hur det än var med den saken var det inte Kamenev som hade inlett idiotin med en tätatät på det territorium som det strängt bevakade Kreml utgjorde.” [716]

Kotkins klumpiga stil beror på att han inte klarar av att hitta ett språkbruk som är anpassat till ämnet. Det finns en estetisk sida av historieskrivande som han inte hittat fram till. De metaforer han väljer är omöjliga och man undrar hur han kommit på dessa och andra exempel.

För att vara en aktningvärd professor vid Princeton som avlagt sin doktorsexamen vid Berkeley är det ofta han hamnar i ovärdiga talspråkliga formuleringar: ”en ung politisk streber vid namn Lavrentij Beria åt honom till lunch.” [854] Lenin ”talade illa om de övriga marxisterna i sovjeten.” [200] ”Tanken på kontrarevolution blev bestående” [291] ”Men om Lenin tyckte att denne krigskommissarie börjat gå omkring i för stora byxor fortsatte bolsjevikledaren ändå att visa alla tecken på att Trotskij förblev outhärlig.” [329]

Någon gång ger sig Kotkin hän åt olämplig vulgaritet ”Den unge Stalin hade en penis, och den använde han.” [8]. [Rasputin] ”hade rykte om sig att lukta som en get (eftersom han aldrig badade) och att knulla som en också”. [159] Sådana uttryck är råa och omogna; och frågan inställer sig: Vem vänder sig Kotkin till? Han skriver för oseriösa läsare på högerkanten.

Och sedan kommer rena plattheter: ”Revolutioner är som jordbävningar: de förutsägs alltid och ibland inträffar de.” [164] ”Lenin försökte se förvånad ut. (Han kunde låtsas vara förvånad.)” [789] Eller uppvisningar i tonårsaktig cynism: ”John Reed, f d hejklacksledare på Harvard.” [201] Är detta verkligen det bästa sättet att beskriva den socialistiske skribent som stått för en av de mest levande skildringarna av Oktoberrevolutionen, *Tio dagar som skakade världen?* Kanske försöker Kotkin antyda att Reed inte behöver tas på allvar, eftersom Stalin knappt nämns (bara två gånger i förbigående) i hans ögonvittnesskildringar. Kotkin har en helt annan agenda i sin biografi om den man som kort och gott ingen lade märke till under de avgörande dagarna i oktober.

En sista kommentar: för att ta till sig den omfattande mängd material på ryska som Kotkin påstår sig ha läst skulle han behöva oerhört goda kunskaper i det ryska språket. Hans kunskaper i ryska kan emellertid ifrågasättas. Även om det mesta av det Kotkin översatt från ryska verkar godtagbart är misstagen tillräckligt många för att man ska börja undra över hur det är ställt. Förlagsredaktörerna borde ha gjort något åt det, men ytterst är det Kotkin som har ansvaret. Förvisso gör alla som inte är födda i ett land sina misstag, men Kotkins sätt att i sina videos online uttala namn felaktigt inger inte något förtroende.⁴ Man får intrycket att han, trots att han gärna strör omkring sig namn i sina intervjuer, sällan diskuterat de historiska personligheter han skildrar med infödda ryssar. Kanske bryr han sig inte. Eller också har han ingen känsla för uttal av namn och platser. Men ändå lyckas han uttala namn som Jevdo-

⁴ Se exempelvis en video där Kotkin talar vid Jordan Center vid New York University i september 2014.

kimov, Fotijeva, Voloditjeva, Vozdvizjenko felaktigt ... I den skrivna texten blandar han samman namnet på Eltsin (Эльцин), den framstående medlemmen av vänsteroppositionen, med Jeltsin (Ельцин). I boken felstavar han genomgående Zinovjevs egentliga efternamn (Radomylskij i stället för Radomylskij).

Kotkin blandar till det än mer genom att i onödan av-russifiera namnen på alla bolsjeviker som var av icke ryskt ursprung: Dzerzjinskij blir Dzierżyński, Menzjinskij blir Meżyński, Jan Rudzutak blir Jānis Rudzutaks och Sultan-Galijev förvandlas till Soltanğäliev [i indexet felstavas till och med det]. Detta ytterligare lager av lingvistiska svårigheter underlättar inte för de läsare som redan har det besvärligt nog med den vanliga transkriberingen av ryska namn. Och jag tvivlar på att det är till någon hjälp för engelskspråkiga läsare att se Iosif Dzugasjvilij förvandlas till Ioseb Jughashvili [vilket gör att man får leta efter "se Stalin, Iosif" i personregistret]. Jag antar att vi får vara tacksamma över att inte få namnen i det georgiska alfabetet. I en av sina offentliga föreläsningar sade Kotkin att han ville framhäva den mångkulturella sammansättningen av det ryska imperiet. Det finns bättre sätt att göra det på än att tynga läsaren med egendomlig framställning av namn.

Större historiska tolkningsfel och direkta förfalskningar

Oavsett alla fel som det vimlar av i boken gäller de främsta invändningarna Kotkins allmänna historiska framställning. Tidigare, i sin avhandling (1988) och den bok som senare gavs ut, *Magnetic Mountain* (1995), hyllade Kotkin särskilt den franske filosofen och historikern Michel Foucault, en notoriskt eklektisk tänkare påverkad av Nietzsche och Heidegger. Idag skriver han bara blygsamt att *Magnetic Mountain* "är en fallstudie av Stalintiden från gatuperspektiv i form av en total skildring av en speciell industristad". [xi] Huruvida detta Kotkins tidiga sätt att förhålla sig kan tillskrivas Foucault är något som skulle kräva specialgranskning. I den nya Stalinbiografien utlovar Kotkin emellertid varken mer eller mindre än "en världshistoria från Stalins ämbetsrum", fastän "inte lika fragmentarisk i synen på samhället i stort". [Ibid.]

Låt oss i stället betrakta en historikers uppgift sådan den framställs av någon som Kotkin föraktar:

Denna revolutions historia bör, liksom varje annan historia, först av allt berätta vad som hände och hur. Och detta är likväl otillräckligt, ty genom själva berättandet borde det stå klart varför det hände på just det här sättet och inte på något annat. Händelser bör varken betraktas som en serie äventyr eller utstakade enligt ett förutbestämt mönster. De måste lyda sina egna lagar. Att upptäcka dessa lagar blir författarens uppgift. [Leo Trotskij, [Ryska revolutionens historia del 1](#), förordet]

Trotskij talade förstas som marxist och en av de mest lysande förespråkarna för en materialistisk syn på historien. Trotskij ville, i centrum för upptäckten av de lagar som kom till uttryck i utvecklingen av historiska händelser, noggrant granska "i samhällets ekonomiska grundvalar och sociala klasskiktning" i ett samhälle som "gripits av revolution" och där "klasserna [befinner sig] i konflikt". [Ibid.]

Trotskij tar också upp frågan om historikerns "opartiskhet":

Den allvarligt syftande och kritiske läsaren önskar ingen bedräglig opartiskhet, vilken erbjuder honom en skål försoning med ett välplacerat gift av reaktionärt hat på botten, utan en vetenskaplig samvetsgrannhet, som för sina sympatier och antipatier – öppna och osminkade – söker stöd i ett ärligt studium av fakta, en bestämning av deras verkliga samband och ett blottläggande av orsakslagarna i deras rörelse. Detta är den enda möjliga historiska objektivismen, och den är dessutom mer än tillräcklig, då den verifieras och bekräftas inte av historikerns goda intentioner, vilka bara han kan intyga, utan av de naturlagar som den historiska processen själv uppenbarar för honom. [Ibid.]

Något sådant vill Kotkin inte veta av. Hans antipati mot marxismen, och mot Lenin och Trotskij i synnerhet, är ohämmad genom hela boken. Som öppen företrädare för postmodernismen avvisar han ihärdigt att det finns några objektiva lagar att upptäcka eller, för den delen, något klassbegrepp över huvud taget. Några exempel:

”Trots alla dimmiga klasskategorier insåg Lenin mycket väl möjligheten av en tysk-japansk allians.” [266] ”Trots allt marxistiskt tal om historiens så kallade lagbundenhet fick Trotskij medge att utan Lenin hade det inte blivit någon Oktoberrevolution.” [222] ”Men i motsats till sina motståndare skröt bolsjevikerna om att ha ett allomfattande vetenskapligt svar på allt och de satsade avsevärda resurser på att sprida sin ideologi.” [292] ”Dokumentet, både de som offentliggjordes vid tidpunkten eller de som hemlighölls, är fullproppade med marxist-leninistiskt tänkande och vokabulär – proletariet, bonapartism, småbourgeoisien, imperialism, kapitalistisk inringning, klassfiender, militära specialister, NEP-män, kulaker, socialism.” [420] ”Bakom Moskvas dubbelbottnade utrikespolitik, som syftade till att underblåsa revolution i precis de länder de försökte ha normala relationer och handel med, låg den försvagande klassbaserade världsuppfattningen.” [443]

Kotkin gör sannerligen inget för att dölja sina ”sympatier och antipatier”. Han behandlar både Lenin och Trotskij med öppet förakt, medan han upphöjer Stalin till något av en demiurg mot slutet av boken. Efter att först ha gjort gällande att ”Lenin främst var pamfletternas man” [229] skriver Kotkin sedan nedlåtande: ”Lenin förstod så gott som ingenting av ryskt jordbruk, markanvändning, rörlig arbetskraft, eller hur bondesamhällena verkligen fungerade, än mindre något om marknadskrafter.” [299] Alla som på minsta vis känner till Lenins mästerliga studier av kapitalismens utveckling i Ryssland, eller hans detaljerade genomgångar av ryskt och internationellt jordbruk, måste häpna över Kotkins påståenden.

Två mer orimliga påståenden: ”När han väl fått makten upphöjde Lenin politiskt våld till princip.” [409] Eller, ”Lenin skötte utrikespolitiken som sitt personliga fögderi”. [446] Samtidigt höll Stalin på att ”lära sig jobbet och ofta handlade det om misslyckanden”. [419] Men Kotkin lugnar läsaren: ”Det berodde inte bara på hans många brister, utan också på att Lenin bidragit till att frambesvärja en med ideologiska skygglappar försedd diktatur och kostsamma globala motsättningar.” [Ibid.] Men Kotkins Stalin klarar av utmaningen och förefaller då höja sig över Lenin: ”Det var Stalin som skapade Socialistiska rådsrepublikernas union, såg till att återhämtningen med den Nya Ekonomiska Politiken fungerade och förklarade leninismens karaktär för medlemsskarorna i partiet.” [Ibid.]

Kotkin om Trotskij

Den bild av Trotskij som framkommer i Kotkins bok höjer sig sällan över stalinistiska karikatyrer av Trotskijs liv och politik. Även om han försäkrat att boken skulle vara fri från allt spekulativt, godtar Kotkin i Trotskijs fall de flesta av den stalinistiske historikern Valentin Sacharovs ogrundade påståenden och citerar glatt de uppenbara lögnen som Vjatjeslav Molotov (1890-1986) upprepade i intervjuer med Felix Tjujev mot slutet av sitt liv. I sina skildringar av tiden intog Molotov och Lazar Kaganovitj (1893-1991) rollen som de mest långlivade och oberörda stalinisterna någonsin. Och Kotkin godtar okritiskt allt de vräker ur sig mot Trotskij.

Sida upp och sida ner använder Kotkin Trotskij som en bakgrund för att illustrera Stalins påstådda storhet. I nästan alla historiska episoder som skildras reducerar Kotkin därför Trotskijs roll medan Stalins lovordas. För att fullborda detta tvingas Kotkin därför försöka vederlägga nästan alla tidigare icke stalinistiska historiker. Det är ingen liten uppgift. För att förminska Trotskijs historiska roll måste inte bara nedvärdera Deutscher, Carr, Lewin, Rabinowitch, Daniels, Knei-Paz, Rogovin och andra, utan också sådana som haft en mindre välvillig syn på Trotskij som Souvarine, Volkogonov, Medvedev och Cohen.

Även Trotskijs hårdaste kritiker brukar vanligtvis erkänna hans förmåga som författare. Kotkin däremot går obesvärat på och betecknar Trotskijs texter som ”fikonspråk” [524] och ”predikningar”. [632] Det senare handlar om ett principiellt brev Trotskij skickade till Krupskaja den 17 maj 1927, där han skrev: ”Stalin och Bucharin förråder allt som handlar om bolsjevism, dess proletärt revolutionära internationalism ... Nederlaget för den tyska revolutionen 1923, nederlagen i Bulgarien och Estland, nederlaget [1926] för generalstrejken i England och för den kinesiska revolutionen i april har samtliga allvarligt försvagat den internationella kommunismen.”

Detta anser Kotkin vara ”predikningar”. Däremot har han inga invändningar mot Stalins attack på Trotskij vid ett möte med politbyrån den 8 september 1927: ”Du är patetisk, utan känsla för sanningen, en ynkygg, bankrutt, fräck och oförskämd, som har mage att tala om saker som helt strider mot sanningen.” [642-643; som så ofta citerar Kotkin felaktigt. De återfinns på sidan 594 och inte 597 som anges i not 239, sid. 850: ”Vatlin, *Stenogrammy zasedanii Politbiuro II*, 597.”. Kotkin blandar ihop detta stycke med ett annat av Stalins utbrott, som följer två sidor senare i utskriften, på sidan 596. Han vänder på ordningen på den så att Stalins ovan citerade uttalande verkar gälla Trotskijs hänvisning till Lenins ”Testamente” när det i själva verket handlade om Trotskijs protester mot Stalins lögner om Trotskijs roll under inbördeskriget.]

Kotkin hittar alla galna tonfall när han tar upp Trotskijs judiska bakgrund. Alldeles nyligen misskrediterade sig Robert Service genom sin klumpiga behandling av den frågan i sin Trotskijbiografi.⁵ Kotkin följer i Service fotspår när han skriver följande:

Trotskij var jude, men i likhet med nästan alla intellektuella och revolutionärer i tsarens imperium var han helt assimilerad i den ryska kulturen, och dessutom hade han klarblå ögon och ingen framträdande näsa, ändå påstod han sig känna sin judiskhet som en politisk begränsning. Bönderna var förvisso medvetna om att han var jude. [340]

Om vi lämnar därhän de ”klarblå ögonen” och ”ingen framträdande näsa” (som uppenbart strider mot Kotkins zoologiska syn på vad som är judiskt) och i stället tar oss en titt på påståendet att ”bönderna var förvisso medvetna om att han var jude”. Kotkin hade uppenbart bestämt sig för att få med denna svepande generalisering i sin bok – det upprepas två gånger med bara lätt variation i samma stycke och citeras plikttroget två gånger i notapparaten. Men att upprepa citatet gör det inte tyngre. Det refererar till en enda händelse återgiven av N Valentinov i den bok som Hoover Institution Press gav ut på ryska 1971, *Den nya ekonomiska politiken och partikrisen efter Lenins död*:

Jag fick första gången klart för mig den stora respekt [för Lenin] som rådde bland bönderna 1922, då jag råkade befinna mig i byn Vasiljevskoje cirka 60 verst [60 kilometer] från Moskva. En bonde från orten började då detaljerat förklara för mig att Lenin var ryss, att han respekterade bönderna och inte tillät dem att bli bestulna eller drivas iväg till kollektivjordbruk. Men den andre härskaren – Trotskij – var jude och brydde sig inte om bönderna, han kunde inget om, värdesatte inte och ville inte lära sig något om deras arbete och liv.” [Valentinov sid. 88].

Som Kotkin säkerligen vet finns inget fog för att utvidga uppfattningen hos en bonde till att gälla alla 120 miljoner bönder i Sovjetunionen vid denna tidpunkt. Men det är ett försök att backa upp hans uppfattning att Trotskijs judiskhet var en viktig fråga och fortsätter med att citera ”den amerikanske Röda kors-chefen i Ryssland”, vitgardistiska skrifter, ett brev till Trotskij 1919, ett citat från *The Times* 1919, en lingvist i exil i en bok från 1923 [”Många sovjetiska kommunister kunde själva höras tala om Shmolnij i stället för Smolnij (det judiska ”sh”) eller preshidium i stället för presidium” och en tysk bok från 1921 som namngav ”alla

⁵ Se David North, *In Defence of Leon Trotsky*, Mehring Books, 2013, sid. 114-121. [[Om Robert Services Trotskij-biografi](#),]

judiska bolsjeviker med förord av Alfred Rosenberg”.* I citatet med hänvisningen till Rosenberg inkluderar Kotkin också ett citat från nazisternas propagandabok *Der jüdische Bolschewismus*.

Kotkin följer upp denna osammanhängande uppräknings med några häpnadsväckande rader:

I högsta ledningen var det bara georgiern Dzjugasjvili-Stalin som inte delvis var jude. Att Lenins mormor var jude var då inte känt, men det var välkänt att andra ledare var judar och det var inget som hämmade dem: Zinovjev var född Ovsej-Gershon Radomyskij [sic!] och använde sig av sin mors efternamn Apfelbaum. Kamenev var född som Lev Rozenfeld och hans far var jude, och båda hade judiska fruar. (not s 353). Trotskij-Bronstein lyckades med att vara en åskledare inte bara genom sin judiskhet utan på alla andra sätt också. [340-341]

Detta stycke är ingen genomgång av hur exempelvis Stalin använde sig av antisemitism i kampen mot sina politiska motståndare, och då framför allt mot Trotskij.⁶ Det är en pinsam upprepning, späckad med felaktigheter, av den sorts smörja som vanligen brukar gå att hitta i fascistiska haranger. När man läser det tror man att någon antingen smusslat in materialet, Kotkin ovetandes, eller att Kotkin slarvigt säger emot sig genom att ha fått med stycken som han själv skrivit vid något annat tillfälle. Kotkin tillfogar exempelvis ett "(!)" när han skriver: ”*The London Times* hävdade (5 mars 1919) att tre fjärdedelar (!) av personerna på ledande poster i Sovjetryssland var judar.” [340] Man skulle kunna dra slutsatsen att Kotkin anser siffran tre fjärdedelar vara en överdrift. Men på samma sida får vi med Kotkins egna ord veta att ”i högsta ledningen var det bara georgiern Dzjugasjvili-Stalin som inte delvis var jude”. För det första stämmer inte detta, men det vore befogat om varje läsare bad den riktige Kotkin att ställa sig upp. Och skulle han då ha vänligheten att förklara varför det judiska hos Lenins mormor har något intresse över huvud taget i sammanhanget?

Innan vi går vidare till andra frågor skulle denne recensent också ha lust att be Kotkin förklara vad det innebar att ”Trotskij-Bronstein lyckades vara en åskledare inte bara i sin judiskhet utan på alla andra sätt också”. Det är inte historieskrivning utan förfalskning.

Stalin vs Trotskij

Som tidigare konstaterats sätter Kotkin genom hela boken Stalin högre än Trotskij. Ofta kräver det avsevärd fingerfärdighet. Det är t ex välkänt att Trotskij 1905 valdes till ordförande för Petersburgsovjeten, inte långt innan medlemmarna av sovjeten arresterades av tsarens regim. Trotskij hade inte bara en ledande roll i det revolutionära rådet i huvudstaden under revolutionen 1905, utan han började också, medan han i december och början av januari inväntade rättegången, skriva den analys av revolutionen som senare skulle bli boken *Vår revolution*. En betydande del av boken gavs ut som *Resultat och framtidsutsikter*, inte bara före 1917, den trycktes om 1919 efter den framgångsrika revolutionen i oktober 1917. Det var här som Trotskij klart utformade sitt begrepp om den permanenta revolutionen, där han visade att arbetarklassen, med stöd av bönderna på landsbygden, skulle kunna upprätta en diktatur i

* Alfred Rosenberg var en tysk nazistisk ideolog och politiker, som dömdes till döden som krigsförbrytare vid Nürnbergprocessen 1945–1946. – *Red*

⁶ Den 4 mars 1926 skrev Trotskij till Bucharin om hur antisemitismen användes i angreppen på vänsteroppositionen. Han föreslog att de skulle åka till en fabrik där det rapporterats om sådant förtal: ”*Låt oss cellen tillsammans och undersöka saken*. Jag tror att ni och jag – båda medlemmar av politbyrån – ändå har något gemensamt och att det borde räcka för att lugnt och samvetsgrant kontrollera: (1) huruvida det är möjligt att det i vårt parti, i Moskva, i en arbetarcell ostraffat sprids propaganda som å ena sidan är illasinnad och består av förtal, och antisemitisk å den andra; samt (2) huruvida hederliga arbetare är rädda för att ifrågasätta eller verifiera eller försöka tillbakavisa alla dumheter för att inte kastas på gatan med sina familjer.” [Leo Trotskij, *The Challenge of the Left Opposition (1926-27)*, N Y, Pathfinder Press, 1980, sid. 46. Se även Isaac Deutscher, [Den avväpnade profeten](#).] Om Bucharin svarade på detta är inte känt.

Ryssland som första steget på den socialistiska revolution, som sedan måste inträffa i de mer framskridna länderna i Europa om den första arbetarstaten skulle kunna överleva.

I skarp kontrast till detta är inte mycket känt om vilken roll Stalin spelade 1905. När Trotskij 1939-40 var i färd med att skriva en biografi om Stalin gjorde han en sammanvägning av de motsägelsefulla och fragmentariska uppgifter som fick honom att ställa frågan: ”Vad gjorde Koba egentligen 1905?” Trotskijs slutsats var att Stalins aktiviteter i Kaukasus, trots senare försök att framställa dem som heroiska, var ganska svårbedömda.

Kotkin baserar sig emellertid på Alexander Ostrovskijs bok från 2002 (*Vem stod bakom Stalins rygg?*) och försäkrar oss att ”under det rysk-japanska kriget ... levde Stalin rövare i mangangruvorna i Georgien”. [185] 1905 hade 3 700 gruvarbetare gått ut i strejk och hamnat under attack i den avlägsna georgiska staden Tjiatura. ”Som svar på de fysiska attackerna medverkade Dzjugasjvili [Stalin] till att omvandla socialdemokratiska ’agitationscirklar’ till röda kampbrigader med namnet Röda hundradena. I december 1905 tog arbetarnas Röda hundraden, med hjälp av radikala förbrytare, kontrollen över Tjiatura och därigenom över hälften av produktionen av mangan ... Dzjugasjvili var i sitt rätta radikala element när han fick organisera direkt massaktion – han bidrog till att förvandla nästan varje gruva till ett slagfält för de socialdemokratiska partigrupperna och skaffade fram lojala anhängare från sin tidigare underjordiska verksamhet, framför allt från Batum. En del iakttagare förundrades över den intensiva lojalitet denna lilla grupp uppvisade. Arbetarna i Tjiatura valde ändå inte Dzjugasjvili till sin ledare, utan i stället en storväxt, mager, karismatisk ung georgier vid namn Noe Ramisjvilij ...” [76-78]

Låt oss erinra oss att 1905 strejkade 2,75 miljoner runt om i Ryssland. I oktober lamslogs huvudstaden Petersburg helt av en generalstrejk och i december utbröt hårda strider i Moskva, som slogs ned i blod av regeringstrupperna. Ändå kan man lätt få intrycket av Kotkins framställning att Stalins bedrifter i Georgien överskuggade Trotskijs ledande roll i Petersburg detta avgörande år. Kotkin kommer med sådana orimliga påståenden för att kunna tona ned allt tal om att Stalin senare inte ”befann sig i sitt rätta element” under de massmöten och demonstrationer som föregick det slutliga maktövertagandet 1917.

Trots att Stalins roll 1917 med alla rimliga bedömningar var liten jämfört med Trotskijs som ledde den första socialistiska revolutionen, försöker Kotkin få läsaren att tro att de artiklar Stalin skrev i bolsjevikpressen under denna tid var nästan lika betydelsefulls som att Trotskij ledde det militärrevolutionära utskott, som organiserade maktövertagandet.

Hela Kotkins skildring av 1917 är ytterst förvrängd. Han betonar att Oktoberrevolutionen inte hade något vidare folkligt stöd och betecknar den än som ”den bolsjevikiska kuppen”, än som ”bolsjevikernas statskupp i oktober 1917, formellt mot den provisoriska regeringen men egentligen mot sovjeten” [223], ”den osannolika bolsjevikkuppen” [296], ”denna galna kupp” [227] och ”Lenins chockartade kupp 1917” [421]. Liknande påståenden har grundligt bemötts i David Norths bok *The Russian Revolution and the Unfinished Twentieth Century* och det inledande kapitlet där ”The Bolshevik Seizure of Power in October 1917: Coup d’État or Revolution?”* Men Kotkin vill gå längre än så i sin förfälskning av Oktoberrevolutionen: ”Kommunistregimen hade tillkommit genom en kupp och samtidigt som man uppgav sig härska på proletariats vägnar avrättade man proletärer som dristade sig till att ifrågasätta partiets självpåtagna maktmonopol.” [418] Denna lögn, plus många andra, styrks inte med några bevis, i dokumentform eller på annat vis. Kotkin tar det bara som en självklarhet.

Slutligen är Kotkins beteckning av Oktoberrevolutionen som ”Dadaistisk” – ett uttryck han verkar särskilt nöjd med – inget annat än bisarr. Inom ramen för denna recension är det knappt

* Ernest Mandel behandlar utförligt detta ämne i [Oktoberrevolutionen, statskupp eller revolution?](#) – Red

vårt att nämna. Men i jämförelse är Kotkins behandling av följande historiska händelser betydligt värre:

Inbördeskriget: Kotkin använder mycket utrymme åt att försöka visa att Trotskij var föraktad av Röda armén (där förlitar han sig delvis på Francesco Benvenutis föråldrade och bristfälliga bok, *The Bolsheviks and the Red Army, 1918-1922*, utgiven på engelska 1988). Han ger en förvrängd bild av debatten om militärfrågan på åttonde partikongressen 1919, där Trotskij s teser om militären, som Lenin försvarade, godkändes under livligt motstånd från Stalin, Vorosjilov och Budjonnyj. Kotkin hävdar att ”Benvenuti fastställt djupet och omfattningen av fiendligheten mot Trotskij redan från början” [790] och hänvisar läsaren till sidan 216 i Benvenutis bok. På den sidan har den italienske historikern inte ”fastställt” någon sådan fiendlighet och definitivt inte dess ”djup och omfattning”. Han nämner några av anklagelserna mot Trotskij under den heta debatten på kongressen och konstaterar sedan: ”Dessa anklagelser har överlevt oväntat länge i sovjetiska arbeten. I själva verket drev dock Trotskij aldrig en del av sina ståndpunkter till sin spets” [Benvenuti, sid. 216]. Dessa förbehåll hindrar dock inte Kotkin från att dra sina egna långtgående slutsatser.

När Lenin bedömde Trotskij s insatser som ledare för Röda armén under inbördeskriget sade han i en välkänd kommentar till författaren Gorkij 1919: ”Visa mig en annan man som är i stånd att på ett enda år skapa en mönstergill armé och vinna militära experternas högaktning. Vi har en sådan man.”* [329] Stalin lät radera de orden från senare sovjetiska utgåvor av Gorkij s hågkomster. Av oförklarlig anledning anser Kotkin att Lenins uttalande om sin krigskommissarie handlade om att denne ”börjat gå omkring i för stora byxor” [Ibid.] Och samtidigt får han motvilligt medge: ”Hade Lenin låtit Stalin och hans gäng ta hem fullständig seger mot Trotskij i juli 1919 kunde den andra striden – inbördeskriget mot de vita – ha slutat på ett helt annat sätt.” [Ibid.] Och hur ”den andra striden” kunde ha slutat ska vi strax se i det polska kriget 1920.

Kommunistiska internationalens fyra första kongresser (1919-1922): Trotskij skrev, tillsammans med Lenin, flera av den Tredje (kommunistiska) internationalens viktigaste grundningsdokument 1919 och stod för många av de viktigaste rapporterna vid de fyra första kongresserna. Kotkin ägnar sig mest åt att förhåna Komintern: kanske vill han inte i någon seriös mening ta sig an frågan eftersom Stalin spelade en relativt underordnad roll de åren. På andra kongressen skildrar Kotkin exempelvis vad delegaterna åt, var de bodde och vilka kulturella evenemang de bevistade. Däremot nämner han knappt några av de politiska frågor som debatterades, förutom den polska kampanjen i juli och augusti 1920. Efter Lenins död började Komintern genomgå en ”bolsjevisering” under ledning av Zinovjev, Bucharin och Stalin (som samtliga försökte få bort Trotskij från alla framträdande positioner). Kotkin ägnar något mer uppmärksamhet åt Femte kongressen 1924, men också här är hans analys mycket ytlig och främst inriktad på att tala om att Trotskij s position försvagats: ”Stalin tog över Trotskij s plats i Kominterns exekutivkommitté.” [550] Det åtföljs av en hänvisning till de ”oupphörliga fördömandena av Trotskij och hans ’springpojkar’ utomlands”, men Kotkin förklarar inte vilka dessa ”springpojkar” var och vilka grundläggande frågor som stod på spel.

Den polska kampanjen 1920: Sedan polska trupper under Pilsudski invaderat sovjetiskt territorium i mars 1920 drev Röda armén tillbaka dem och fortsatte att rycka fram mot Warszawa i hopp om att polska arbetare skulle resa sig mot den egna bourgeoisien och upprätta ett Sovjet-Polen. Stalin ledde de trupper som ryckte fram mot Lwov/Lviv och områdena söder om Warszawa. Kotkin försöker framställa Stalins direkta ordervägran under kampanjen i ett så positivt sken som möjligt. Stalins vägran i början av augusti att låta sina trupper gå norrut mot Warszawa skulle få stor betydelse för Röda arméns i det närmaste

* Citatet från artikeln [Nikolaj Lenin – mannen, människan](#), som Gorkij skrev 1924 kort efter Lenins död. – *Red*

katastrofala nederlag, något som Stalin, Vorosjilov och andra senare skulle lägga ned stora ansträngningar på att dölja. Den 17 augusti ”ville Stalin bli befriad från alla militära förpliktelser” [365]. Kotkin noterar helt kort: ”den 1 september 1920 godkände politbyrån att Stalin lämnade sina militära uppdrag. Därmed var det fritt fram att ställa honom vid skampålen för ordervägran.” [Ibid.]

Stalin fick också försvara sig mot den hårda kritik han utsattes för vid nionde partikonferensen i september 1920 av Trotskij, Lenin och andra. 2014 kliver Kotkin emellertid fram som hans försvarsadvokat. I ett märkligt avsnitt under rubriken ”Inget erkännande”, får Kotkin Lenin att framstå som i det närmaste osammanhängande och han verkar särskilt tilltalad av vad Tuchatjevskij skrev i en senare bok, *Pochod za Wislu* [Kampanj bortom Wisla]: ”Att exportera revolutionen var en möjlighet. Det kapitalistiska Europa var skakat i sina grundvalar och om det inte varit för våra strategiska misstag och nederlaget på slagfältet kunde det polska kriget ha blivit länken mellan Oktoberrevolutionen 1917 och revolutionen i Västeuropa.” [377-378]. Kotkin avfärdar helt klart möjligheterna till revolution i Västeuropa och invänder åter att ”den proletäre Stalin, som hade varnat för den sortens äventyrspolitik, [utsågs till] syndabock för sin ordervägran”. [378]

Kotkins tal om en oklanderlig Stalin, som motsatt sig Lenins (och Tuchatjevskijs) ”äventyrspolitik” är helt enkelt inte hållbart. Den 13 juli 1920, då de polska trupperna såg ut att vara i upplösningstillstånd, skrev Stalin i ett telegram till Lenin: ”Jag tror inte imperialismen någonsin varit så svag som nu, när Polen håller på att förlora, medan vi inte någonsin varit så starka som nu. Ju mer bestämt vi kan agera, desto bättre kommer det att vara för Ryssland och revolutionen internationellt.” Som den ryske historikern Oleg Chlevnjuk konstaterar: ”I ett telegram till Lenin den 24 juli, där segern över Polen sågs som något självklart, ville [Stalin] ta upp frågan om att organisera ett uppror i Italien och i andra så osäkra stater som Ungern och Tjeckoslovakien (Rumänien måste krossas)”.⁷ Varför vill inte Kotkin beteckna dessa telegram från Stalin som tecken på hans ”äventyrspolitik”? Kotkin är också väl medveten om att det var Trotskij, snarare än Stalin, som var emot framryckning in i Polen, men han lät Lenin avgöra frågan. Vid den tidpunkten var Rykov den ende som stödde Trotskij.⁸ Men detta välkända historiska faktum passar inte in i Kotkins avsikter.

I stället för att förklara de historiska konsekvenserna av den katastrofala polska kampanjen fokuserar Kotkin på en relativt obetydlig detalj: att Stalin inte fick något erkännande för sina insatser. Kort efter nederlaget i Polen kunde de återstående vita styrkorna under Wrangel drivas bort från Krim. Kotkin avslutar sitt underkapitel med en märklig klagosång för sin hjälte: ”Stalin hade ursprungligen haft i uppdrag att krossa Wrangel, men för det fick han inget erkännande. Han hade ju lämnat alla sina militära uppdrag under den polska kampanjen.” [379]

Den nya ekonomiska politiken (NEP): På tionde partikongressen, då delegaterna ställdes inför krisen med Kronstadtrevolten, presenterade Lenin en förändring av den ekonomiska politiken från krigskommunism till vad som skulle bli känt som den Nya Ekonomiska Politiken. Den ersatte tvåågsrekvisitioner av spannmål med en naturaskatt och begränsad kapitalistisk handel tilläts då bönderna fick rätt att sälja sitt överskott i städerna. Ekonomins kommandohöjder (tung industri, transportväsende, osv) låg kvar under statlig kontroll (och ägande). Kotkin framställer Trotskij som en målmedveten fiende till NEP från början till slut, något som helt strider mot den historiska sanningen. I en slutnot påstår han till och med att ”Trotskijs påstående i exilen att han tidigt skulle ha insett att NEP var nödvändigt är fullständigt oriktigt”. [not 274, sid. 800]

⁷ Se Oleg V Khlevniuk, *Stalin: New Biography of a Dictator*, New Haven, Yale University Press, 2015, sid. 60.

⁸ Se Leo Trotskij, [Mitt liv](#). Se även Isaac Deutscher, [Den väpnade profeten](#).

En av de källor Kotkin hänvisar till är Viktor Danilovs artikel från 1990, ”Nu börjar vi förstå en del om Trotskij” [Echo, N° 1, 1990, sid. 47-62]. Danilov, en av de främsta specialisterna på det sovjetiska jordbrukets historia, kommenterar flera kapitel i Pierre Broués Trotskij-biografi, som just hade publicerats i sovjetiska tidningar: ”... det var Trotskij som i februari 1920 föreslog att krigskommunismen skulle överges på landsbygden, och att *prodrazvjorstka* – tvångsleveranser av överskott av spannmål, som definierats av den lokala byråkratin – skulle ersättas av naturaskatt ... om dessa förslag genomförts så skulle det oundvikligen ha lett till att ett erkännande och accepterande av marknadsförhållanden på landsbygden i syfte att ge bondeekonomin nytt liv. Det skulle förstås bli utgångspunkten för den Nya Ekonomiska Politiken 1921 ... I sin analys av Trotskijs uppfattning om NEP visar Broué på ett övertygande sätt hur nära den låg Lenins”.⁹ Med andra ord skriver Danilov raka motsatsen till vad Kotkin påstår.¹⁰

Genom denna förvrängda framställning uppfinner Kotkin också en Trotskij som försökte bli ekonomisk diktator, medan Stalin konsoliderade sin kontroll över partiet. ”Trotskij var upp- tagen med att ta kommandot över ekonomin ... Men den form av planering Trotskij önskade sig var oförenlig med NEP.” [481]. Här fördunklar Kotkin ett verkligt problem: hur öka den planerade delens relativa betydelse av ekonomin och samtidigt reducera marknadsdelen, som kunde undergräva *smytjkan* [alliansen] mellan arbetarklassen och bönderna. Trotskij skulle lägga fram förslag om att låta den statliga plankommissionen (Gosplan) få lagstiftande makt, något som Lenin inledningsvis motsatte sig i början av 1922. Lenin skulle dock ändra uppfattning och instämma med Trotskij i november.

De mer teoretiska argumenten i denna fråga skulle senare utarbetas inte bara av Trotskij, utan av Preobrazjenskij, en framträdande anhängare till Trotskij i vänsteroppositionen. Bucharin var den som försåg Stalin med de flesta argumenten i attackerna på vänsteroppositionens ekonomiska politik i mitten av 1920-talet.

Kotkin ger aldrig någon sanningsenlig bild av hur Lenin såg på Trotskijs uppfattningar om NEP. Han skriver: ”Stalin godtog NEP. För att uttrycka det på annat sätt; 1922 kunde Stalin både få sin partidiktatur och Lenins NEP. Trotskij kunde inte få både sin ekonomiska diktatur och NEP. Det innebär att anklagelserna om trotskism, som Stalin skulle framföra, med alla sorters förvrängningar, ändå hade en viss grund: i ekonomiska frågor förde Trotskij en hård kampanj mot Lenins grundläggande politik.” [486-487]

Kotkin nämner inte ett dokument som fullständigt smular sönder detta argument. Den 25 november 1922 skrev nämligen Lenin till Trotskij, med kopior till Zinovjev, Bucharin, Radek, Stalin och Kamenev:

2. Jag har läst era teser angående NEP och anser dem allmänt vara mycket bra, med några formuleringar som är ytterst välfunna, men en mindre del av punkterna är jag mer osäker på. Jag skulle råda till att nu publicera dem i tidningarna och sedan definitivt trycka upp dem i form av en broschyr. Med en del kommentarer kommer de att vara särskilt bra för att förklara vår nya ekonomiska politik för folk utomlands.¹¹

Det står helt klart att Lenin stod bakom Trotskijs syn på NEP och ville att den skulle ges stor spridning. Sanningen är att Trotskij varken 1922 eller senare försökte bli någon ”ekonomisk diktator” eller ”superindustrialiserare”, som Kotkin påstår. Det är att återanvända stalinistiska

⁹ Viktor Danilov, [Vi börjar lära oss om Trotskij](#) (eng. orig. ”We are Starting to Learn about Trotsky” i *History Workshop*, N° 29, våren 1990, sid. 138-139).

¹⁰ Mer om Trotskijs förutseende av NEP finns i Richard B Day ”Comment on the Origins of the NEP”, *Studies in Comparative Communism*, N° 1-2, våren-sommaren 1977, sid. 60-67.

¹¹ Lenin, *Polnoe sobranie sotjinenii*, band 54, sid. 314. [Eng. version i *Collected Works* vol 45, [To L. D. Trotsky](#)]

lögner, som dominerat sovjetisk historieskrivning ända fram till slutet av perestrojkan. Man får heller inte glömma att det var Stalin som abrupt satte stopp för NEP 1928-1929 på ett så våghalsigt och voluntaristiskt sätt att det skulle föra Sovjetunionen till randen av inbördeskrig.

Stalin som skapare av och inte den växande byråkratins skapelse: Kotkin tar starkt avstånd från Trotskijs bedömning av Stalin: ”Enligt Trotskijs berömda formulering ’skapade Stalin inte apparaten. Det var apparaten som skapade honom’. (not 19) Men det var precis tvärtom. Stalin skapade apparaten och det var en oerhörd bedrift.” [424] Än en gång motsägs Kotkins tes av de hänvisningar han anför. Han gör en klar framställning av partiapparatens snabba tillväxt, vilket Sverdlov till stora delar låg bakom före sin död i mars 1919: ”Parti-kommittéer växte upp som svampar från färre än 600 1917 till 8 000 1919.” [423] Enligt de flesta redogörelserna bemästrade Sverdlov bättre än någon annan det invecklade spelet med utnämningar inom partiet. Efter hans bortgång kämpade olika grupperingar inom centralkommitténs sekretariat med att ersätta den som betraktades som mer eller mindre oersättlig. Vid ett tillfälle bestod sekretariatet av tre av Trotskijs närmaste kamrater (Serebrjakov, Preobrazjenskij och Krestinskij), men de blev ersatta på tionde partikongressen 1921 i efterdyningarna till den bittra fackföreningsdebatten 1920.

I april 1922 föreslog Zinovjev att Stalin skulle bli generalsekreterare i centralkommittén. I *Mitt liv* skriver Trotskij att Zinovjevs initiativ ”stred rätt mycket mot Lenins vilja ... Ingen lade så mycket vikt vid denna utnämning. Under Lenin kunde den av tionde kongressen inrättade posten som generalsekreterare aldrig få någon politisk, utan bara teknisk betydelse. Ändå hade Lenin sina farhågor. ’Denna kock kommer bara att laga kryddstarka rätter’, brukade han säga om Stalin.”¹² Men Lenin satte sig inte heller emot Stalins utnämning.

Kotkin noterar att ”Stalin nu var den ende som samtidigt satt i politbyrån, orgbyrån och sekretariatet”. [424] Märkligt nog har Kotkin ett citat av Lenin före det konstaterandet: ”Centralkommitténs makt [*vlást*] är kolossal ... Vi förfogar över 200 000-400 000 partifunktionärer och via dem tusen sinom tusen av folk som inte är partianslutna. Och denna gigantiska kommunistiska sak är ytterst besudlad av dimmig byråkratism!” [Ibid.] Kotkin intygar att Stalin ”visade sig kapabel att hantera det inflytande han fått sig anförtrott, och att hitta på nya former också ... Stalin, som nu var i 45-årsåldern, fann sitt kall i partiapparatens”. [Ibid.] Med dessa uttalanden verkar Kotkin helt oförklarligt inte vara på väg att bygga upp anklagelser mot Trotskij, utan mot sig själv. Han fortsätter: ”Men det som sticker ut mest i Stalins klättring uppåt är att han, strukturellt, erhöill möjligheten till en personlig diktatur och han började förverkliga den potentialen bara genom att sköta uppdraget som generalsekreterare. Stalin fick exceptionell makt nästan omedelbart.” [424-425]

Omfattningen av Stalins makt framgår delvis av det faktum att ”orgbyrån gjorde minst tusen utnämningar bara mellan april 1922 och mars 1923, bl a inte mindre än 42 nya partibossar på provinsnivå”. [432] Med dessa utnämningar kunde Stalin plocka ut just de lojala personer, som på hösten 1923 sattes in mot den vänsteropposition som Trotskij ledde. Omröstningarna inom centralkommittén var i det närmaste förutsägbara genom denna utnämningsprocess och den inre partidemokratin underminerades på ett oroväckande sätt. Även om Lenin inte aktivt deltog i debatterna i slutet av 1923 gjorde han i slutet av 1922 och början av 1923 allt han kunde för att ta upp problemet med Stalins ohämmade makt.

”Trojkan” Zinovjev, Kamenev och Stalin (även känd som triumviratet eller triumvirerna): Kotkin tonar ned betydelsen av den principiösa fraktion som Zinovjev, Kamenev och Stalin bildade mot Trotskij i politbyrån under Lenins långvariga sjukdom med början 1922. Han hävdar till och med att ”Något riktigt ’triumvirat’ mot Trotskij fanns ännu inte på sommaren

¹² Leo Trotskij, *Mitt liv*.

1923.” [506] De flesta historiker anger bildandet av trojkan till 1922, men framhåller att både Zinovjev och Kamenev ansåg sig överlägsna Stalin och underskattade därmed hans växande kontroll över maktpositionerna inom partiapparaten. Kotkin däremot uppskjuter inte bara bildandet av trojkan, utan rekryterar Molotov för att göra Lenin till en av de sammansvurna mot Trotskij: ”Lenin föreslog att vi skulle ha politbyråmöten utan Trotskij”, erinrade sig Molotov. ”Vi konspirerade mot honom.” [415] Dessvärre anges inget direkt citat bakom detta uttalande i Tjuevs *Sto sork besjed s Molotovym* [Hundrafyrtio samtal med Molotov]. Även om uttalandet vore riktigt anges inget datum för Molotovs påstående, vilket gör att det inte kan användas som bevis för Kotkins argumentering. I själva verket bevisar hänvisningen till Molotov inget alls, trots att Kotkin, utan några belägg, påstår att Molotovs ”hågkomster stämmer med arkivuppgifterna”. [415]

Det finns ett dokument som Kotkin alls inte har någon lust att granska närmare. Den 25-27 maj 1922 drabbades Lenin av sin första svårare stroke. Han åkte till byn Gorkij i Moskvas utkanter för att vila så mycket som möjligt och undergå behandling. På fyra månader förbättrades hans tillstånd så pass att han kunde återvända till Moskva och börja arbeta igen den 2 oktober 1922.

Någon gång¹³, förmodligen i juli 1922, skickade Lenin följande kommentar till Kamenev:

Jag tror att överdrifter går att undvika. '(Centralkommittén) tänker slänga, eller planerar att slänga, en värdefull kanon överbord', skriver ni. **Är inte detta en oerhörd överdrift?** Att kasta Trotskij överbord – för det är vad ni antyder, någon annan tolkning är inte möjlig – vore höjden av absurditet. Om ni inte anser mig ha blivit hopplöst enfaldig, hur kan ni då tänka på något liknande???? Jävla småbarn i mina ögon ...¹⁴

Utan förklaring utelämnar Kotkin orden i fetstil. Den oförsvarliga effekten blir att mildra Lenins upprördhet. Kotkins enda kommentar är den mening som föregår noten: ”Vid denna tidpunkt reagerade Lenin skarpt på Kamenevs och Stalins försök att minska Trotskijs inflytande.” Det är det hela. Han anser inte att det ligger något mer i Lenins ord – dvs hur chockad Lenin var över manövrerandet mot Trotskij under den tid han varit borta från Kreml. Lenin kunde med säkerhet skönja faran för att en splittring var under uppsegling i politbyrån. Inte heller kopplar Kotkin det till det faktum att Lenin obestriddigt vände sig till Trotskij i slutet av 1922 och början av 1923 i ett försök att tygla triumviratets makt, i synnerhet Stalins.

Lenins ”Testamente”

När Lenin åter börjat arbeta i oktober 1922 sparade han inte direkt på krafterna. Han deltog i möten, höll tal, skrev artiklar, höll kontakter per brev osv. I november uppstod flera politiska problem då Lenin alltmer vände sig till Trotskij för att få stöd i politbyrån. Samtidigt ökade oenigheten med Stalin.

Den första frågan, monopolet över utrikeshandeln, är väl dokumenterad och borde inte erbjuda några möjligheter till dramatisk nytolkning. Det hade rätt oenighet i frågan sedan början av 1921 och Lenin hade envist hållit fast vid samma hållning hela tiden. Stalin och majoriteten i politbyrån lade vid upprepade tillfällen fram resolutioner som skulle ha inneburit en försvagning av monopolet över utrikeshandeln och gett möjligheter till direkt handel mellan privatkapitalister (NEP-män) och världsmarknaden. När Lenin fick kännedom om dessa förslag blev han oerhört upprörd och ansåg att de kunde underminera hela det ekono-

¹³ 1991 angav Naumov noten till 2 oktober 1922 i artikeln ”1923 god” i *Kommunist*, 1991, N° 5, sid. 30-42. I en senare dokumentsamling angav utgivarna noten till mellan den 14 och 18 juli 1922. Se V I Lenin, *Neizvestnye dokument, 1891-1922*, Moskva: ROSSPEN, 1999, sid. 544.

¹⁴ Sista meningen är hämtad från Pusjkins *Boris Godunov*. Det kan handla om mördade personer i pjäsen eller i betydelsen ”Man häpnar” i mer vardaglig användning.

miska systemet i Sovjetunionen. Vid centralkommitténs plenum den 6 oktober, då Lenin inte var närvarande, antogs en motion om att begränsa statens monopol över utrikeshandeln.

Det framgick snart att den ende medlemmen av politbyrån som helt och hållet delade Lenins åsikter var Trotskij. Lenin vände sig till honom i flera brev och informerade de övriga i politbyrån om att han uppmanat Trotskij att försvara deras gemensamma uppfattning: [Lenin till Trotskij, 13 december 1922]: ”Under alla förhållanden ber jag dig enträget att ta på dig att vid det kommande plenarmötet försvara vår gemensamma uppfattning om det ovillkorliga behovet att bevara och stärka monopolet på utrikeshandeln.”¹⁵ [Lenin till Stalin, 15 december 1922]: ”Jag har också slutit ett avtal med Trotskij om försvaret av mina åsikter rörande frågan om utrikeshandelsmonopolet.” Senare samma dag: ”Jag är bestämt emot varje fördröjning när det gäller frågan om utrikeshandelsmonopolet. Om tanken att skjuta upp det till nästa plenarmöte av någon som helst orsak skulle dyka upp ... så måste jag bestämt gå emot det, ty jag är säker på att Trotskij kommer att kunna stå upp för mina uppfattningar lika bra som jag själv ... varje ytterligare tvekan i denna ytterst viktiga fråga är helt oacceptabelt och kommer att bidra till att motverka allt arbete.”¹⁶ [Lenin till Trotskij, 15 december 1922]: ”Jag anser att vi är helt överens. Jag ber dig deklarerera vårt samförstånd vid plenarmötet.”¹⁷

Den 18 december beslutade plenum att upphäva planerna på att lätta på handelsmonopolet. Den 21 december skrev Lenin till Trotskij: ”Det verkar som vi har kunnat inta ställningarna utan att avlossa ett enda skott, enbart med hjälp av en manöver. Jag föreslår att vi inte skall stanna upp och att vi ska fortsätta offensiven ...”¹⁸

I en hisnande ohederlig redogörelse för ovanstående händelseförlopp skriver Kotkin: ”Detta brev [Lenin till Stalin, 15 december] skulle i Trotskij:s självbiografi bli till ett bevis på att Lenin föreslagit att han och Trotskij skulle bilda ett ’block’ om handelsmonopolet och att Lenin och Stalin brutit med varandra på denna fråga, förutom att de redan hade olika syn i den nationella frågan. Men i en brevväxling vid denna tid underströk såväl Lenin som Trotskij inte bara den fråga där de var delvis överens (handelsmonopolet) utan också deras fortsatta meningsskiljaktigheter (planen). Om handelsmonopolet, precis som när det gällde Sovjetunionens struktur, fogade sig Stalin för övrigt utan invändningar i Lenins önsknings. Det fanns inget block och ingen brytning.” [483]

Det hela blir värre när det gäller de mer komplexa frågorna om den nationella frågan (hur Georgien skulle kunna inlemmas i Sovjetunionens struktur, exempel på storrysk chauvinism mot kommunistpartiet i Georgien under de heta diskussionerna om den frågan, att Ordzjonikidze klappat till en medlem av det georgiska partiet, Dzerzjinskijs och Stalins försvar av Ordzjonikidze, osv.), debatten över vilka befogenheter den statliga plankommissionen (Gosplan) skulle få, omorganiseringen av Arbetar- och bondeinspektionen (som Stalin lett), och, slutligen, hur man skulle kunna förhindra en splittring av centralkommittén och partiet ifall dispyterna mellan Stalin och Trotskij fortsatte att tillspetsas efter Lenins död, som nu tycktes närma sig oundvikligt.¹⁹

¹⁵ Lenin, *Collected Works*, band 45, sid. 601. [Detta brev och de följande finns alla i samlingen [Lenins kamp mot stalinismen](#), s. 75-77]

¹⁶ *Ibid.*, sid. 603.

¹⁷ *Ibid.*, sid. 604.

¹⁸ *Ibid.*, sid. 606.

¹⁹ Kotkin gör en otrolig tolkning av Lenins ”Brev till kongressen”, där han varnar för en splittring. ”Diktamen varnade för att ’dessa båda egenskaper hos de två främsta ledarna i centralkommittén’ – Stalins bryskhet och Trotskij:s självmedvetna politiska inbilskhet – ’oavsiktligt kan leda till en sprängning och om vårt parti inte vidtar åtgärder för att förhindra detta kan sprängningen inträffa helt oväntat.’ [500] Ingen som läser vad Lenin verkligen skrivit kommer att hitta minsta spår av ”Trotskij:s politiska inbilskhet”. I själva verket talar Lenin hela tiden om ”kamrat Trotskij [...] [Se Lenin, [Brev till kongressen m m](#)]

I sin diskussion av dess händelser leker Kotkin på ett oerhört ohederligt vis med läsaren. Alla dokument eller vittnesmål som inte passar in i hans version avfärdar han som förfalskningar, allt som strider mot hans version har aldrig inträffat, påstår han. För att kunna knyta ihop detta band av förfalskningar får Kotkin göra om följande personer till principiösa lögnare och konspiratörer: Trotskij, Krupskaja (Lenins hustru), Fotjeva (en av Lenins sekreterare), Volodijtjeva (en annan av Lenins sekreterare), Maria Uljanova (Lenins syster) och i varje fall några av de läkare som vårdade Lenin. Han måste också vända upp och ner på vad en rad historiker skrivit: Carr, Deutscher, Daniels, Lewin, Volkogonov, Rogovin, Nazarov, Chlevnjuk, Naumov, och många andra. Han får också avfärda Valentinov, Bazjanov och Avtorchanov.

Kotkin utnyttjar den potentiella oklarheten kring Lenins ”Testamente”. De flesta historiker avser med detta alla de brev, artiklar och diktamina som gjordes mellan december 1922 och 6 mars 1923. Den stalinistiske historikern Valentin Sacharov, som Kotkin använder sig nästan uteslutande av i sin analys, godtar äktheten i de flesta av dessa dokument, men förnekar att Lenin skulle stå bakom följande: ”Brev till kongressen” [diktamina den 24-25 december 1922 och 4 januari 1923], ”kommentarerna” [mer exakt artikeln ”Om frågan om nationaliteterna eller ’autonomisering’”, samt breven till Trotskij [5 mars 1923], Stalin [5 mars 1923] och Mdivani, Macharadze och andra [6 mars 1923].²⁰ Sacharov ägnar över 1 000 sidor åt att konstruera en argumentation som bara få, förutom de mest glödande stalinisterna, skulle betrakta som övertygande.²¹

Kotkin är förvisso överens med mycket i Sacharovs direkta politiska attacker på såväl Lenin som Trotskij, men ibland gör han det enklare för sig. Han skriver att Lenin var alldeles för dålig för att kunna skriva eller diktera något av de bidrag det handlar om. Lenin drabbades också av fyra allvarligare hjärnblödningar den 25-27 maj 1922, 13 december 1922 och så den 9-10 mars 1923. Den åderförkalkning som skadat delar av hans hjärna ledde slutligen till döden den 21 januari 1924. Under många månader var han förlamad i dagar, kunde inte tala att eller led av andra problem. Och som genom ett mirakel kom också dagar av dramatisk förbättring. Enligt Valentinov ”sade Kramer, en av de läkare som skötte Lenin, att Lenins vitalitet, kraften i hans motstånd mot sjukdomen, var något helt exceptionellt i hans sjukdomshistoria” [Valentinov, sid. 36-39]. I ett grinigt underkapitel med rubriken ”Tveksam dikta- men” citerar Kotkin emellertid samma doktor Kramer som i februari 1923 ska ha sagt något helt annat: ”Vladimir Iljitj hade allt svårare att hitta det ord han letade efter, klarade inte av att läsa det han dikterat för sin sekreterare, eller kunde börja säga något helt osammanhängande.” [489] Läsaren kan mycket väl dra slutsatsen att Lenin inte kunde ha dikterat sitt ”Brev till kongressen” eller sina sista brev i mars om han var så dålig i februari. Men Kotkin eliminerar ohederligt första delen av citatet: ”Professor Kramer erinrade sig att man hyste förhoppningar om en återhämtning ända till mars 1923, trots att det i februari kom nya tecken på ’talsvårigheter, först obetydliga men sedan allvarligare, **fast hela tiden övergående** ...” [Volkogonov, sid. 421, fetstil tillagd]. I en av slutnoterna tillägger Kotkin: ”Volkogonov konstaterade helt korrekt att ’det är anmärkningsvärt att Lenin var i stånd att diktera dessa långa stycken på så kort tid ...’ Men Volkogonov förmådde inte lägga ihop ett och ett: Lenin klarade helt enkelt

²⁰ Valentin Sacharov, *Na rasput'e* [Vid skiljevägen], M: Akva-Term, 2012, sid. 7.

²¹ I en ny Stalinbiografi skriver den ansedde ryske historikern Oleg Chlevnjuk: ”Till helt nyligen har äktheten i Lenins anti-stalinistiska korrespondens och agerande aldrig ifrågasatts. Först på senare tid har det [i Ryssland] gjorts försök att hävda att bevisen på en brytning mellan de två männen var förfalskade [en fotnot hänvisar till Sacharovs bok om Lenins testamenten från 2003]. Utan någon verklig bevisning förutom antagandet om Stalins ofelbarhet, har en del revisionsister hävdats att bevisen på Lenins dubier om Stalin var påhittade och smusslats in i Lenins arkiv av anhängare till Trotskij!” (Oleg Chlevnjuk, *Stalin. Zhizn' odnogo vozhdia* [Stalin. En ledares liv], Moskva, AST, 2015, sid. 112).

[Den engelska översättningen av boken kom ut 2015 under titeln *Stalin – New Biography of a Dictator*. Vi har här utgått från den engelska (inte den ryska) versionen vid översättningen av citatet, som finns på sid 73.]

inte av att diktera alla dessa artiklar.” Han tillrättavisar även Lewin: ”Moshé Lewin fattade helt korrekt att budskapet i Lenins s k testamente i huvudsak gick ut på att bekämpa nationalism och befrämja internationalism, att bekämpa byråkratin, framför allt i partiledningen, och att få bort Stalin, men Lewin ifrågasatte inte äktheten i dokumenten ...” [not 186, sid. 825].

Lewin ifrågasatte inte äktheten i dokumenten, eftersom det inte fanns någon anledning att göra det. Det hindrar inte Kotkin från att försöka. I det syftet ägnar han sig åt rena spekulationer, något han i förordet (och i olika föreläsningar) påstått att han inte skulle göra om dokument saknades. ”Forskarna har gått på Trotskij's falska uppgifter om att det bara var hans förtjänst, och på Lenins uppdrag, som man på plenum beslutade att bibehålla monopolet över utrikeshandeln.” [not 74, sid. 821] ”I sin självbiografi hittade Trotskij på ett samtal med Lenin om att gå till attack mot byråkratismen i stat och även i partiet och då speciellt inrikta sig på orgbyrån, Stalins maktcentrum.” [not 75, sid. 821] ”Stalin ringde inte till Krupskaja den 22 december och öste svordomar över henne.” [not 76, sid. 822] ”Lenin uppgavs också ha dikterat ’Hellre färre men bättre’ ... Trotskij påstod att han framtvingat ett möte för att få denna diktamen publicerad i *Pravda*.” [not 117, sid. 823]. ”Ingen blev omedelbart informerad om de diktamen som skulle ha gjorts den 24 och 25 december – sannolikt på grund av att det aldrig gjordes någon då.” [not 177, sid. 825] ”Senare skulle Trotskij själv ge anledning till misstankar om att han varit inblandad i denna diktamen, som enligt honom förklarar de förslag Lenin kom med under vårt sista samtal’. Enligt Trotskij höll Lenin ’på med systematiska förberedelser för att på tolfte kongressen rikta ett förödande slag mot Stalin som personifikation av byråkrati, tjänstemännens vana att hålla varandra om ryggen, deras godtyckliga agerande och allmänna ohövlighet’. Trotskij tillade sedan muntert att ’Tanken på ett block mellan Lenin och Trotskij mot apparatens män och byråkraterna var vid den tiden något som bara Lenin och jag kände till’. Skälet till att ingen annan ’kände till’ det är att det bara existerade i Trotskij's fantasi.” [not 187, sid. 826]

Även om Trotskij är den vanligaste måltavlan för Kotkin får även Krupskaja sin beskärda del: ”Krupskaja kallade Stalins ohövlige ton i telefon för helt enorm, men påståendet har inte styrkts av någon annan källa.” [488] ”Kanske försökte Krupskaja medvetet iscensätta något som skulle framstå som anmärkningsvärt.” [Ibid.] ”Kanske tolkade Krupskaja in för mycket i Lenins reaktioner och kokade själv ihop alla de tre breven i mars. Kanske använde hon först dessa ord i samtal med Lenin och kanske upprepades de sedan av denne. Kanske muttrade han den sortens formuleringar för sig själv. Vi kommer sannolikt aldrig att få veta sanningen.” [491] Det enda Kotkin inte kan tänka sig är att Lenin faktiskt dikterade breven på ett helt rättskaffens sätt.

Kotkin har emellertid en mycket större konspiration i bakhuvudet: ”Lenins s k ’Anteckningar’ var daterade 30-31 december 1922 ... Existerande uppgifter tyder starkt på att Krupskaja och medlemmarna i Lenins sekretariat var i färd med att försöka ge ord åt vad de tolkade som Lenins vilja. De visste att han var upprörd över den georgiska historien och, dessutom, hetsade de upp honom om den. Trotskij kan också ha varit inblandad i detta.” [493-494]

Dessvärre för Kotkin finns inga sådana ”existerande uppgifter”. Varför ägnar han sig då åt så mycket spekulationer och direkta lögnar?

Om man noggrant studerar innehållet i Lenins sista brev, artiklarna och diktamen, går det inte att dra slutsatsen att Stalin är Lenins verkliga arvtagare och mest hängivna lärjunge. Men det är precis det som Kotkin försöker bevisa i hela denna bok. Han skulle förmodligen hellre falla ned död än medge att Lenin och Trotskij hade ett allt närmre samarbete under de sista månaderna av Lenins politiska liv.

Till denne recensents stora förvåning har en del av Lenins bittraste kritiker uttalat sitt missnöje med Kotkins sätt att hantera Lenins sista dokument. Ingen mindre än Richard Pipes citerar följande från Lenins ”Testamente”:

Stalin är alltför grov, och denna brist, som är fullt tolerabel i vår mitt och i relationerna mellan oss kommunister, kan inte tolereras hos en generalsekreterare. Därför föreslår jag kamraterna att överväga ett sätt att förflytta Stalin från denna post och till den utse en annan person, som är överlägsen kamrat Stalin bara i ett avseende, nämligen att han är tolerantare, lojalare, hövligare och mer uppmärksam mot kamraterna, mindre nyckfull osv. Denna omständighet kan förefalla vara en oväsentlig småsak. Men med tanke på att förebygga en sprängning och med hänsyn till vad jag tidigare skrev om förhållandet mellan Stalin och Trotskij så tror jag att det inte är någon småsak eller att det är en sådan småsak som kan få avgörande betydelse.

Sedan fortsätter Pipes:

Detta kraftfulla avståndstagande från Stalin, som först publicerades i *The New York Times* 1926 (i Max Eastmans översättning) fick vänta i 30 år innan det kom till allmän kännedom i Sovjetunionen sedan Chrusjtjov kritiserat Stalin på tjugonde partikongressen. Därefter infördes det i femte utgåvan av Lenins *Samlade verk*.

Med tanke på detta kommer det som en stor överraskning att få se Kotkin avvisa Testamentet som något som högst troligt hittats på. Han talar om det som ett dokument som ”tillskrivits” Lenin, men vars äkthet ”aldrig kunnat fastställas”. Trots att Kotkin medger att det kan vara äkta är det uppenbart att han själv, i motsats till alla andra historiker, inte anser så vara fallet. Som påpekats ingår det nu i Lenins *Samlade verk*. Kotkin hänvisar till att något stenografiskt original till dokumentet aldrig påträffats. Men han säger emot sig själv genom att citera Stalins egna hänvisningar till Testamentet och dennes medgivande, enligt Trotskijs skildring av ett partimöte, att han faktiskt var ”ohövlig”. Det borde ha legat i Stalins intresse att hävda att Testamentet var en förfälskning, men det gjorde han aldrig, vilket Kotkin själv medger: i själva verket omnämnde han det som ”kamrat Lenins kända brev”.

Pipes hänvisar till Stalins invektiv mot Krupskaja och citerar därpå ur Lenins artikel om nationalitetsfrågan där han kallade Stalin ”en brutal storrysk grobian*”. Pipes avslutar med följande:

Kotkin citerar inte heller detta dokument, utan avfärdar det bara som ’ren och skär förfälskning’, trots att det godtagits av alla de historiker jag känner till som skrivit om denna tid, samt av redaktörerna för Lenins *Samlade verk*.

Det är svårt att förstå Kotkins skepsis mot Lenins utfall mot Stalin i slutet på annat sätt än att han är ovillig att medge att Lenin, hur mycket han än hade stött Stalin fram tills han var dödssjuk och att han mot slutet av sitt liv bestämt vände ryggen till honom.²²

Det går inte annat än att hålla med Pipes om att det är svårt att förstå Kotkins inställning. Det är ingen överdrift att säga att kapitel 11 i boken, som har rubriken ”Avlägsna Stalin” och där Kotkin bryter med alla konventioner i historieforskningen vid behandlingen av Lenins ”Testamente”, vore tillräckligt för att diskvalificera hela boken. Ytterligare några ord bör ändå sägas om andra frågor som misshandlas.

Vänsteroppositionen: Kotkin visar inga kunskaper om dess bakgrund, program eller inflytande. Det finns ingen genomgång av De 46 deklARATION i oktober 1923, som vanligen brukar ses som Vänsteroppositionens grundningsdokument. Kotkin tar heller inte i detalj upp debatten om Nya kursen i november-december 1923. Hans framställning av ”Litterära

* Det ryska ord som Lenin här använde var ”Derzjimorda”, som är namnet på en brutal polis i Gogols berömda pjäs *Revisorerna*. Lenin-texten om nationaliteterna (daterad 31/12 1922) finns i [Brev till kongressen m m – Red](#)

²² Richard Pipes, [The Cleverness of Joseph Stalin](#), *New York Review of Books*, 20 november 2014. [Man behöver prenumeration för att kunna läsa hela artikeln]

debatten”^{*} (de rasande attacker Stalin, Zinovjev, Kamenev, Bucharin och andra riktade mot Trotskij [Oktoberrevolutionens lärdomar](#) på hösten 1924) är i bästa fall svepande. Det finns ingen genomgång av [Den förenade vänsteroppositionens plattform](#) (1927) eller av på vilket sätt dess politik var något seriöst alternativ till Stalins och hans anhängares. Oförklarligt ger Kotkin heller inte den riktiga siffran på det antal som undertecknade ett av Oppositionens huvuddokument 1927: ”Trotskij och Zinovjev, plus ett 80-tal anhängare, skickade ett långt dokument som kallats [De Åttiofyras deklARATION](#) efter antalet ursprungliga undertecknare (en siffra som skulle växa till drygt 300) till centralkommittén ... den var ett högljutt manifest mot NEP av pro-revolutionära vänsteranhängare. ”De åttiofyras deklARATION” i Trotskij, *Challenge of the Left Opposition, II*, sid. 224-239. [not 182, sid. 848] På sidan 226 till den källa Kotkin anger utgivarna: ”Senare skulle antalet undertecknare växa till 500 och ännu något senare till 3 000.” Därmed har Kotkin tiofalt reducerat antalet undertecknare och kan antyda att Oppositionen hade långt färre anhängare än som faktiskt var fallet.

Det skulle behövas många sidor för att reda ut hur Kotkin misshandlar det revolutionära läget i Tyskland 1923, generalstrejken i Storbritannien 1926 och den kinesiska revolutionen 1925-1927. Vart och ett av dessa kolossala nederlag för arbetarklassen stärkte sovjetbyråkrats strypgrepp och bidrog till Den förenade Vänsteroppositionens organisatoriska nederlag på femtonde partikongressen 1927. De flesta ledande oppositionella uteslöts ur partiet och från detta ögonblick blev oppositionell verksamhet mot Stalins politik något straffbart. Trotskij deporterades till Centralasien, många andra ledande oppositionella skingrades till avlägsna hörn av Sovjetunionen och Stalins diktatur över partiet innebar en djupgående reaktion mot Oktoberrevolutionens grundvalar.

Stalins resa till Sibirien i januari 1928: Kotkin kommer med några intressanta detaljer om Stalin hemliga resa, men främst för att visa Stalins viljestyrka också inför den katastrof som tornade upp sig och hans minskade stöd bland sin närmaste krets. Sibirienresan banade väg för Stalins totala tvångskollektivisering av jordbruket i Sovjetunionen, det ämne som kommer att behandlas inledningsvis i andra bandet av Kotkins biografi.

Sammanfattning

Kotkins bok tjänar bestämda samhällskrafter i dagens politiskt instabila värld. Hans huvudsyfte är att likställa stalinismens brott med marxism, något han har gemensamt med Richard Pipes, Robert Service, Jörg Baberowski och många andra. Tillsammans vill de se till att alla som är på jakt efter ett alternativ till kapitalismen inte får någon kontakt med de revolutionära traditioner Oktoberrevolutionen representerade och som Lenin och Trotskij försvarade. Enligt dessa personer leder marxismen oundvikligt till stalinism och det verkliga alternativet till stalinism – trotskism – måste förvanskas och förfalskas till oigenkännlighet.

I sin iver att vederlägga marxismen kommer Kotkin farligt nära att öppet ansluta sig till fascismen. Hans lovord för Mussolinis Italien är så översvallande att han lite fåraktigt får tillfoga: ”Inget av detta är förstås tänkt att på något som helst sätt utmåla den italienska fascismen till förebild, utan bara att påpeka att inget hindrade den kommunistiska diktaturen från att omfatta privat kapital – dvs inget förutom fixa idéer.” [725]

Kotkin avslöjar sina egna fixa idéer i bokens sista kapitel, ”Slutvinjett”. Här når hans djupa beundran för Stalins viljestyrka absurda höjder. Man får intrycket att Kotkin velat vederlägga marxismens syn på individens roll i historien och då åstadkommit en Nietzscheansk hymn till Stalins voluntarism. Han läxar upp Carr för dennes sammanfattande omdöme om Stalin. 1958 hade Carr skrivit: ”Stalin illustrerar tesen att omständigheterna gör personen, och inte personen omständigheterna.” [Carr, *Socialism in One Country, I*, sid. 192] Och Kotkins replik

^{*} För utdrag ur denna, se artikelsamlingen [”Den litterära debatten” 1924-25 i svensk kommunistpress](#). – Red

idag? ”Oerhört fel, för alltid felaktigt. Stalin skapade historia genom att ändra om hela det samhällsekonomiska landskapet på en sjättedel av jordklotet. Stalin ryggade inte tillbaka inför massrevolter, massvält, kannibalism, slaktande av landets kreatursbestånd och en politisk oro utan motstycke.” [740] Inte minsta antydning om de samhällskrafter, som stödde Stalin när han genomförde sin politik. Klasser försvinner bara och Stalin framstår som något övermänskligt som omformar det globala landskapet efter behag.

Så mycket som det är möjligt ger Kotkin Lenin skulden för Stalins agerande: ”Stalin skärpte av övertygelse och personlighet det vanvett som fanns inneboende i leninismen, såg till att det permanenta krigstillstånd som rådde med omvärlden övergick i ett krigstillstånd med majoriteten av landets befolkning och fullbordade det leninistiska programmet till dess yttersta antikapitalistiska syfte.” [737]

Trotskyjä däremot avfärdas bara: ”Utan Lenin kunde Trotsky aldrig mer uppvisa det ledarskap han stått för 1917 och under inbördeskriget med hjälp av Lenins auktoritet. På den mycket ojämna tävlingsarena som den personliga diktaturen utgjorde, och som Stalin övertagit genom att han utnämns till generalsekreterare och de hjärnblödningar Lenin drabbades av, var Trotsky fortfarande i stånd till briljanta polemiska inlägg, men inte till att bygga någon livsduglig fraktion, splittra upp sina fiender och inordna sina övertygelser i nödvändiga taktiska överväganden. Dessutom hade Trotsky aldrig varit någon som outtröttligt ägnat sig åt praktiska detaljer eller någon strateg kapabel till hänsynslös taktisk improvisation. Oavsett hur mycket hans och Stalins grunduppfattningar [!] överlappade varandra låg Stalins duglighet och beslutsamhet på en helt annan nivå.” [737-738] Med dessa ord visar Kotkin att han inte har en aning om de principer som vägledde Trotskys agerande. Och han kan heller inte förstå att det inte var ”hänsynslös taktisk improvisation” som gjort Trotsky till en av de två främsta ledarna för Oktoberrevolutionen.

Det är således Lenin och Trotsky som är de verkliga måltavlorna för Kotkins Stalinbiografi. När han talar om deras gemensamma roll för Oktober 1917 säger han med ett gillande tonfall att ”bolsjevikernas kupp kunde ha förhindrats med några kulor”. [223] Med detta första band försöker Kotkin på historieskrivningens front åstadkomma det inte kulorna klarade av 1917.

Hur dåligt detta första band av Stalinbiografien än är kan man utgå från att det andra bandet kommer att vara ännu sämre. Efter att bedrövt ha misslyckats med att skildra 1878-1928 kommer Kotkin att visa att han är lika oduglig när det gäller att skildra komplexa frågor som kollektiviseringen, hungersnöden, den Stora terrorn, Stalin-Hitler-pakten och inledningen till andra världskriget (1929-1941). Och lika fullt kommer skamlösa recensenter sannolikt att ösa lika mycket beröm över nästa del som över den första. Dessa obefogade hyllningar är bara ytterligare ett skarpt uttryck för det förfall för kritiskt tänkande, som är så utbrett på akademisk nivå i USA och bland dagens massmedier.*

Översättning: Björn Erik Rosin

---

* Här misstar sig recensenten Williams. I 2:a delen (*Stalin, Waiting for Hitler*) tillför Kotkin ganska litet som kan anses vara ”nytt”. Han ansluter sig här snarast till den förhärskande synen bland historiker som behandlat denna period, och därmed finns betydligt mindre anledning att ”ösa lika mycket beröm” över denna del. Det har nu gått 2 år sedan den kom ut och den har inte heller mötts av någon större entusiasm, i synnerhet inte bland nystalinister, som har mycket litet att hämta här.

Britten Geoffrey Roberts, med rötterna i brittiska KP, som själv skrivit böcker om ”Stalins krig”, Molotov, marskalk Zjukov m fl, utifrån en ganska välvillig ståndpunkt, rubricerade t ex sin recension [A flawed masterpiece](#) [ett bristfälligt mästerverk]. En detalj: Geoffrey, som är skolad i marxismen, invänder också mot Kotkins uppfattning att Stalins socialistiska ideologi förklarar Stora terrorn: ”Stalins ideologi är en nödvändig men inte tillräcklig förklaring till Stora terrorn”.

Se även Sheila Fitzpatricks recension av denna del (lästipsen nedan). – Red

Lästips

Fler recensioner av Kotkins Stalin-biografi:

Tony Wood: [Dzjugasjvilis liv](#)

Sheila Fitzpatrick: [Om Stephen Kotkins Stalin-biografi](#) (OBS: tar även upp del 2 av biografien)